

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แผนกลยุทธ์การเพิ่มขีดความสามารถด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน จังหวัด เชียงใหม่ ภายใต้กรอบประชาคมอาเซียน ปีที่ 3 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพความเข้มแข็ง ของชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนต่อการแบ่งปันและการปรับตัว ภายใต้กรอบ ประชาคมอาเซียน อันจะนำไปสู่การเสนอแนวทางในการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ด้านสังคมและวัฒนธรรม ภายใต้กรอบประชาคมอาเซียน การวิจัยได้รวบรวม วรรณกรรมในส่วนของเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกรอบการวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วย

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแผนกลยุทธ์การเพิ่มขีดความสามารถด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้กรอบประชาคมอาเซียน ปีที่ 2 มีแนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบไปด้วย 1) ความหมายและลักษณะของชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม 2) ทฤษฎี การพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น 3) แนวคิดเกี่ยวกับสังคมที่อยู่ดีมีสุข 4) คุณธรรม ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 5) แนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 6) แนวคิดการวิเคราะห์ SWOT 7) แนวคิดการวางแผนยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ 8) แนวคิดการบริหาร แบบ balanced scorecard 9) ทฤษฎี PESTLE analysis 10) แนวคิด 7S ของ R. Waterman (1980) 11) วงจรโครงการ 12) การแบ่งขนาดองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 13) แนวคิดเกี่ยวกับ แผนงานและโครงการ 14) ทฤษฎีการมีส่วนร่วม และ 15) กลยุทธ์การเพิ่มขีดความสามารถ

2.1.1 ความหมายและลักษณะของชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม

1) สังคมมนุษย์ (พิชัย ฝกาทอง, 2547)

สังคม คือ กลุ่มคนอย่างน้อยสองคนขึ้นไป มาอาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณหนึ่ง คน เหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ หรือการกระทำตอบโต้กันและกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อมความสัมพันธ์ ทางตรง เช่น การพูดจาทักทาย การทำงานร่วมกัน การซื้อของขายของ และให้ความเอื้ออาทร ต่อกัน เป็นต้น ส่วนความสัมพันธ์ทางอ้อม ได้แก่ การเดินผ่านผู้ที่เราไม่รู้จักแต่เขาก็เป็นคน จังหวัดเดียวกันหรือชาติเดียวกัน หรือการใช้สิ่งของที่ผลิตโดยคนที่เราไม่เคยพบปะเห็นหน้ากัน

มาก่อน คนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มที่เราสัมพันธ์กับพวกเขาโดยผ่านบุคคลอื่น ผ่านเอกสาร หรือหนังสือที่เขาเขียน หรือผ่านทางวิทยุและโทรทัศน์ที่พวกเขาจัดและออกรายการ

สังคมมนุษย์จะปรากฏขึ้นทุกหนทุกแห่ง เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอาศัยอยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า เพราะต่างต้องพึ่งพาอาศัยและร่วมกันสร้างวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัตถุ เช่น ที่พักอาศัย เสื้อผ้า โทรศัพท์ อาหาร ฯลฯ และที่เป็นอวัตถุ เช่น ระบบความเชื่อ คุณค่าและค่านิยม ระบบสัญลักษณ์เป็นอาทิ เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ดังที่เราได้พบเห็นมากมายในยุคปัจจุบัน ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายที่แม้บางชนิดจะอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มสังคมก็ตาม แต่ก็ไม่ได้สรรค์สร้างสิ่งใดเกินไปกว่าการกระทำตามสัญชาตญาณทางธรรมชาติ จึงทำให้พวกสัตว์ทั้งหลายมีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติที่เป็นแบบฉบับเดียวกันของแต่ละพันธุ์ชั่วเวลาปี สังคมมนุษย์ได้พัฒนาเจริญก้าวหน้าเป็นสังคมครอบครัว ชุมชน เมืองใหญ่ ประเทศ และเป็นสังคมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมมนุษย์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เข้าใจถึงระบบ โครงสร้าง สถาบัน สถานภาพและบทบาทของสมาชิก ระบบคุณค่า บรรทัดฐาน และการควบคุมทางสังคม ตลอดจนความเกี่ยวพันระหว่างสังคมทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ

สังคมมนุษย์มีองค์ประกอบ (พิชัย ผากอง, 2547) ดังนี้

1.1) ประชากร จะต้องมีความจำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สังคมที่มีขนาดเล็กที่สุดก็คือครอบครัวที่มีพ่อ-แม่ หรือ พ่อ-แม่-ลูก ในขณะที่ชุมชนหรือหมู่บ้านจะมีสมาชิกมากขึ้น จนเป็นอำเภอ จังหวัด ภาค และประเทศ ตลอดจนสังคมโลกที่มีประชากรอาศัยอยู่รวมกันราว 6,000 ล้านคน

1.2) ความสัมพันธ์ ประชากร หรือสมาชิกในสังคมจะต้องมีความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

1.3) พื้นที่หรืออาณาเขต ในความหมายทั่วไปนั้น คนในสังคมจะอาศัยอยู่ในบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง พื้นที่อาจมีขนาดจำกัด ดังเช่น บริเวณบ้านของครอบครัวหนึ่ง หรือบริเวณกว้างขวางเป็นอำเภอหรือจังหวัดในปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารกันได้ โดยไม่ถูกจำกัดพื้นที่ เช่น การสื่อสารกันระหว่างบุคคลทางอินเทอร์เน็ต ไม่ถูกจำกัดโดยพื้นที่ แต่คนสามารถติดต่อสัมพันธ์กันได้

1.4) มีการจัดระเบียบทางสังคม การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้น สมาชิกจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือบรรทัดฐาน (social norms) ทางสังคมที่ควบคุมตามตำแหน่งสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน บรรทัดฐานทางสังคมจะมีระบบ เป็นแบบแผน และเป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกันของคนในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข หากสังคมไม่มีกฎเกณฑ์หรือคนไม่ปฏิบัติตามระเบียบของสังคมที่วางไว้ จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้น

อาจนำไปสู่การขัดแย้งการแย่งชิง และการประหัตประหารกัน ก่อให้เกิดความระส่ำระสาย และการล่มสลายของสังคมได้

แต่ละสังคม เช่น ครอบครัว ชุมชน มิได้ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวต้องเกี่ยวข้องกับสังคมอื่นที่ตั้งอยู่รอบข้าง และที่อยู่ห่างออกไปทั้งในและต่างประเทศ ความเกี่ยวพันกันนี้มีขึ้นนับตั้งแต่อดีตกาลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ในระดับจังหวัดและประเทศนั้น ชุมชนจะเชื่อมโยงต่อกันตามรูปแบบของการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษาของชาติเป็นอาทิ ก่อให้เกิดเป็นสังคมท้องถิ่นและสังคมของประเทศชาติ (รัฐ-ชาติ) ส่วนระดับนานาชาตินั้น ในอดีตมักเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐเป็นสำคัญ ในยุคปัจจุบันแม้ขอบเขตของความเป็นรัฐยังปรากฏอยู่ตามกฎหมาย แต่ความเกี่ยวข้องระหว่างสมาชิกกลับกว้างไกลไปมาก ดังที่กล่าวขวัญกันว่าเป็น “โลกไร้พรมแดน” ในยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีทางการสื่อสารหรือไอที (information technology) ที่โลกก้าวไปสู่ยุคการใช้คอมพิวเตอร์ การสื่อสารผ่านดาวเทียม โทรศัพท์มือถือ ฯลฯ ในขณะเดียวกันการคมนาคมระหว่างกันเป็นไปอย่างสะดวกทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และเครื่องบิน มีการค้าและการลงทุนระหว่างกันด้วยปริมาณและมูลค่าจำนวนมหาศาล มีการพึ่งพาและพึ่งพิงทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมต่อกันมากมาย ความเกี่ยวพันกันนี้เอง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นอย่างรวดเร็ว ในสังคมทุกระดับ การเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียขึ้น ผลดีได้แก่การมีชีวิตอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น มีความรอบรู้ทันคนทันโลกและนำความรู้มาพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ รวมทั้งพัฒนาวิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ผลเสีย ได้แก่ การหลงลืมและรังเกียจ ค่านิยมและวัฒนธรรมของตนเอง การขึ้นชอบ และรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติมาใช้โดยปราศจากการไตร่ตรอง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมร้าวฉาน เพราะการแย่งชิงลาภ ยศ บารมี สรรเสริญ การทะเลาะเบาะแว้ง และการขาดความสามัคคี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความเกี่ยวพันระหว่างสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ยาก จึงเป็นเรื่องที่เราควรใคร่ครวญในการเลือกรับหรือปฏิเสธวัฒนธรรมอื่นที่ไม่เหมาะสม (ดำรงกัญฐานดี, 2536)

2) วัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรม มาจากภาษาอังกฤษ คำว่า “culture” คำนี้มีรากศัพท์มาจาก “cultura” ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง (อานนท์ อาภาภิรม, 2519) ซึ่งอธิบายได้ว่ามนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านภาษา ศาสนา “วัฒนธรรม” เป็นคำที่ได้มาจากการรวมคำ 2 คำเข้าด้วยกัน ได้แก่ วัฒนธรรม หรือ วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม รุ่งเรือง และธรรมะ หรือ ธรรม หมายถึง กฎ ระเบียบ หรือข้อปฏิบัติ ฉะนั้น เมื่อพูดถึงวัฒนธรรม

ตามความหมายนี้จึงหมายถึง ความเป็นระเบียบ การมีวินัย เช่น เมื่อกล่าวถึงบุคคลหนึ่งว่า เป็นคนมีวัฒนธรรม ก็มักจะหมายความว่า เป็นที่มีระเบียบวินัย เป็นต้น

ในด้านสังคมศาสตร์ วัฒนธรรม มีความหมายกว้างขวางมาก กล่าวคือ วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต (way of life) ของมนุษย์ในสังคม และแบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุก ๆ อย่างรวมทั้งบรรดาผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และความรู้ต่าง ๆ เป็นต้น

วัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

(1) วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (material culture) ซึ่งได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มนุษย์คิดค้นผลิตขึ้นมา เช่น สิ่งก่อสร้าง อาคารบ้านเรือน อาวุธยุทโธปกรณ์ และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้น

(2) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (non – material culture) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวคิด ภาษา ความเชื่อทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ลัทธิการเมือง กฎหมาย วิธีการกระทำ และแบบแผนในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม (abstract) ที่มองเห็นไม่ได้

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2485 ได้แบ่งประเภท วัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

(1) คติธรรม (moral) คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำรงชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากศาสนา ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสังคม เช่น ความเสียสละ ความขยัน หมั่นเพียร การประหยัดอดออม ความกตัญญู ความอดทน และทำดีได้ดี เป็นต้น

(2) เนติธรรม (legal) คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณี ที่ยอมรับนับถือกันว่ามีความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

(3) สหธรรม (social) คือ วัฒนธรรมทางสังคม รวมทั้งมารยาทต่าง ๆ ที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคม เช่น มารยาทในการรับประทานอาหาร มารยาทในการติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม

(4) วัตถุธรรม (material) คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ สะพาน ถนน รถยนต์ และเครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

องค์ประกอบของวัฒนธรรม โดยทั่วไป มี 4 ประการ คือ

(1) องค์กร (concept) หมายถึง ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ และอุดมการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนทัศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่ว่า

กลุ่มใดจะใช้อะไรเป็นมาตรฐาน (normal) ในการตัดสินใจหรือเป็นเครื่องวัด เช่น ความเชื่อในเรื่อง การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

(2) องค์พิธีการ (usage) หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีศพ มักจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ตลอดจนพิธีการแต่งกาย และการรับประทาน อาหาร เช่น การแต่งกายเครื่องแบบของทางราชการ หรือการแต่งกายเครื่องแบบเต็มยศในงานรัฐ พิธีต่าง ๆ เป็นต้น

(3) องค์การ (association or organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดระเบียบ หรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ มีวัตถุประสงค์ และวิธีดำเนินงานไว้เป็นที่แน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน (complex society) เช่น องค์การ สหประชาชาติ ซึ่งเป็นองค์การที่ใหญ่ที่สุด สมาคมอาเซียน สหพันธ์กรรมกร หน่วยราชการ โรงเรียน วัด จนถึงครอบครัว ซึ่งเป็นองค์การที่มีขนาดเล็กที่สุดและใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด

(4) องค์วัตถุ (instrumental and symbolic objects) เป็นวัฒนธรรมทางด้าน วัตถุ มีรูปร่างที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ เช่น บ้าน โรงเรียน ถนน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ และอาวุธ ตลอดจนผลผลิตทางด้านการประกอบของมนุษย์

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม ซึ่งได้สืบทอดต่อมายังชนรุ่นหลัง วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนเครื่องหล่อหุ้มสังคม ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีสังคม หน้าทีของวัฒนธรรมที่พึงมีต่อสังคมมีดังนี้

(1) เป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน เช่น รูปแบบของครอบครัวว่า ชายจะมีภรรยาได้กี่คน หรือ หญิงจะมีสามีได้กี่คน เป็นต้น

(2) เป็นตัวกำหนดบทบาทความสัมพันธ์ของมนุษย์ เช่น ในสังคมไทย ผู้ชายจะบวชเรียนเมื่อมีอายุครบ 20 ปี หรือ การที่เด็กต้องแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่หรือผู้มีอายุมากกว่า เป็นต้น

(3) ทำหน้าที่ควบคุมสังคม เช่น การมีประเพณีต่าง ๆ ให้ประพฤติปฏิบัติ ผู้ที่ฝ่าฝืนจะได้รับการตำหนิจากสังคม เช่น การกระทำของหญิงที่หนีตามผู้ชาย โดยไม่มีการสู่ขอ ตามประเพณีนั้น เป็นการสมควรที่จะได้รับการตำหนิจากสังคม เพื่อนบ้าน อาจจะไม่นับคำสมาคม ด้วย ฯลฯ เป็นต้น

(4) ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมาย สัญลักษณ์ ที่แสดงว่าสังคมหนึ่งแตกต่าง ไปจากอีกสังคมหนึ่ง เช่น สังคมไทยทักทายด้วยการไหว้ สังคมทิเบตทักทายด้วยการแลกเปลี่ยน สังคมตะวันตกทักทายด้วยการจับมือ เป็นต้น

(5) ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เกิดเป็นปึกแผ่นความจงรักภักดี และอุทิศตนให้แก่สังคม ทำให้สังคมอยู่รอด

(6) วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและหล่อหลอมบุคลิกภาพของสังคมให้กับสมาชิก

(7) ทำให้สมาชิกแต่ละคนและแต่ละสังคมได้ตระหนักถึงความหมายและวัตถุประสงค์ของการมีชีวิตของคน เช่น สังคมไทยพุทธเชื่อว่าเกิดมาแล้วต้องชดใช้กรรม ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับชีวิตของคน เขาก็เชื่อว่าเป็นเรื่องของกฎแห่งกรรม

(8) สร้างหรือจัดรูปแบบความประพฤติและการปฏิบัติร่วมกัน โดยบุคคลไม่จำเป็นต้องคิดหาวิธีประพฤติปฏิบัติโดยไม่จำเป็น รูปแบบความประพฤติที่สังคมเคยกระทำอย่างไร หน้าที่ของสมาชิกในสังคมก็คือ การปฏิบัติตาม

เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย คือ ความรักอิสรภาพหรือความเป็นไท การย้าความเป็นตัวของตัวเองหรือปัจเจกบุคคลนิยม ความรู้สึกรักกันน้อย สันโดษ และพอใจในสิ่งที่มีอยู่ การทำบุญและการประกอบกุศล การย้าการหาความสุขจากชีวิต การย้าการเคารพเชื่อฟังอำนาจ การย้าความสุภาพอ่อนโยนและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความโอ้อำ

สังคมและวัฒนธรรมไทยมีขอบเขตและลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเทศะ มีหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะกำหนดขอบเขตและลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมอยู่หลายอย่าง การบรรยายเรื่องราวของสังคมและวัฒนธรรมไทยให้ครบถ้วน สมบูรณ์ทุกส่วนและทุกยุคสมัยจึงไม่ใช่เรื่องง่าย สังคมและวัฒนธรรมไทยมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปได้ในยุคสมัยที่ต่างกัน เพราะปัจจัยสำคัญ ได้แก่ จำนวน ประเภท และความสัมพันธ์ของบุคคล สภาพแวดล้อมของสังคม ความรู้ความสามารถของคนไทย และความต้องการพอใจของคนไทยในการมีชีวิตร่วมกัน

3) ชุมชนสังคมและวัฒนธรรม

เอกรินทร์ สัมมาศาสตร์ และคณะ (2553) กล่าวถึงเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาในชุมชนไว้ว่า ในแต่ละชุมชนจะมีวัฒนธรรม ประเพณี ที่สืบทอดต่อกันมาจากรบรรพบุรุษที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน วัฒนธรรมและประเพณีมีหลายลักษณะ ซึ่งสามารถจำแนกได้ ดังนี้

3.1) วัฒนธรรมที่เกิดจากสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของคนในชุมชน ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ได้แก่

(1) การสร้างที่อยู่อาศัย เช่น ลักษณะ รูปแบบของบ้านที่แตกต่างกันในแต่ละภาค และบ้านเรือนแพที่เป็นที่อยู่อาศัยของคนที่อยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ เป็นต้น

(2) การทอผ้า ในสมัยก่อนคนในแต่ละชุมชนจะทอผ้าใช้เอง โดยนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ในการทอ ผ้าทอของแต่ละชุมชนจะมีกรรมวิธีการย้อม การทอ และลวดลายแตกต่างกัน ซึ่งแสดงเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน วิธีการทอผ้าของคนในแต่ละชุมชนเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การสังเกต และการลงมือปฏิบัติจริงจนเกิดความชำนาญ และถ่ายทอดต่อมายังลูกหลาน

(3) สมุนไพรไทย คนไทยในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ รู้จักนำสมุนไพรมาใช้ทำเป็นอาหารและยารักษาโรคมานานแล้ว เช่น ใบบัวบก แก้วฮางค์ขาว, มะระขี้นก แก้วหัวไก่, หักทิม ขี้พวยธิ รักษาบิด, มะนาว แก้วฮางค์ขาว ขี้พวยเห, ขิง ลวดลายลูกเลียดท้อง ไผ่ลม และกระเทียม แก้วฮางค์ขาว เป็นต้น การใช้สมุนไพรมาประกอบอาหารและทำยารักษาโรคถือเป็นภูมิปัญญาที่ได้มีการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันและสืบทอดมาถึงปัจจุบัน อาหารไทยในแต่ละชุมชน ส่วนใหญ่มีส่วนประกอบของสมุนไพร จึงทำให้ได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติ เพราะถือว่าเป็นอาหารที่ส่งเสริมด้านสุขภาพ

3.2) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับการเพาะปลูก เพราะเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นชุมชน โดยเฉพาะการทำนา ซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดประเพณีต่าง ๆ ขึ้นมากมาย เช่น ประเพณีทำขวัญข้าว ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญต่อชาวนา เพราะเป็นการบูชาพระแม่โพสพขอให้ข้าวในนามีความอุดมสมบูรณ์ได้ผลผลิตดี ประเพณีการละเล่นที่เกี่ยวกับอาชีพทำนา หลังจากทำนาจะมีการร้องเพลงและการละเล่นเพื่อเป็นการผ่อนคลายจากการทำงานหนัก จึงเกิดการละเล่นต่าง ๆ เช่น การเดินกำรำเคียว เพลงเกี่ยวข้าว เป็นต้น

3.3) วัฒนธรรมเกี่ยวกับศาสนา ในแต่ละศาสนาจะมีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันทำให้คนในแต่ละชุมชนที่นับถือศาสนาต่างกันมีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมแตกต่างกัน ชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนาจะมีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า หรือการไปทำบุญที่วัดในวันสำคัญทางศาสนา นอกจากนี้ยังมีประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีวันวิสาขบูชา ประเพณีตักบาตรเทโว และประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นต้น ส่วนชุมชนที่นับถือศาสนาคริสต์ ชาวชุมชนจะไปโบสถ์ในวันอาทิตย์และมีวัฒนธรรมประเพณีที่ต่างจากศาสนาอื่น เช่น มีพิธีล้างบาป และพิธีรับศีล เป็นต้น ในชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยนับถือศาสนาอิสลาม ชาวชุมชนจะไปประกอบพิธีที่มัสยิดในวันศุกร์ นอกจากนี้ชาวมุสลิมยังมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับการกินอาหารตามหลักศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การอยู่ร่วมกันในชุมชนจะมีวัฒนธรรมประเพณี เหมือนกันหรือแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่า คนในชุมชนนั้น ๆ นับถือศาสนาเดียวกันหรือมีความเชื่อเหมือนกัน การดำเนินชีวิตจึงคล้ายคลึงกัน

วัฒนธรรมในแต่ละชุมชนทำให้คนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น การแต่งกาย การดำเนินชีวิต อาหารการกิน และประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น

2.1.2 ทฤษฎีการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

การพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นมีเป้าประสงค์ให้ชาวบ้านพึ่งตนเองและกระบวนการพัฒนา มี 6 ประเด็น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2547) ดังต่อไปนี้

1) ประเด็นแรก การพัฒนาต้องดำเนินการเป็นกลุ่มซึ่งการรวมกลุ่มเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ดำเนินการมาอย่างยาวนาน ดังนั้นชาวบ้านมีประสบการณ์ของการรวมกลุ่มเป็นอย่างดี การรวมกลุ่มนี้อาจเป็นการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมด้านการผลิต ด้านสังคมและวัฒนธรรม

2) ประเด็นที่สอง การสร้างจิตสำนึกช่วยเหลือกันและกัน การรวมกลุ่มต้องเป็นไปอย่างสมัครใจไม่มีการบังคับ จึงควรมีการรื้อฟื้นจิตสำนึกนี้โดยให้ชาวบ้านร่วมกันศึกษาประวัติศาสตร์ของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้จิตสำนึกของชาวบ้านมีความกระฉับกระชวยขึ้นในการสร้างจิตสำนึกนั้น ควรกระทำอย่างเป็นขบวนโดยรวมเอาชาวบ้านทุกกลุ่ม ทุกฐานะเข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นและสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนขึ้น

3) ประเด็นที่สาม การดกอดย่ำจิตสำนึกที่สร้างขึ้นมาให้ดำรงอยู่และขยายออกไปทั่วทั้งหมู่บ้าน โดยเฉพาะในคนรุ่นหนุ่มสาวซึ่งไม่ทราบประวัติที่แท้จริงของตนหากบุคคลเหล่านี้ทราบและสำนึก พวกเขาจะเกิดความผูกพันกับหมู่บ้าน

4) ประเด็นที่สี่ การรวมตัวในรูปสหพันธ์ หรือในลักษณะเครือข่าย เพื่อช่วยเหลือกันเป็นการเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานของแต่ละองค์กรให้เข้มแข็ง

5) ประเด็นที่ห้า การประสานด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยมีการร่วมกันประสานทางด้านสังคมและวัฒนธรรมระหว่างชนชั้นกลางในเมือง และชาวบ้าน

6) ประเด็นที่หก การสร้างความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างสังคมชุมชนกับสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนอาศัยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์และอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมซึ่งจะทำให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างต่อเนื่อง

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับสังคมที่อยู่ดีมีสุข

สังคมที่อยู่ดีมีสุขประกอบไปด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้ (สำนักงานปฏิรูปสภาพแห่งชาติ, 2548)

1) การมีสุขภาวะ คือ การที่คนในสังคมมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีสุขภาพจิตที่ดี คือ สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

2) การมีครอบครัวที่อบอุ่น มีสมาชิกในครอบครัวซึ่งมีการดูแลกันและกันตลอดจนมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว

3) ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้

4) สังคมมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน กล่าวคือ มีสภาพแวดล้อมที่มีความปลอดภัยจากปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด

2.1.4 คุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิด และหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อนำไปสู่ความพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน ของคนไทย สังคมไทย เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรมและทางด้านคุณธรรม ถ้าใช้หลักความพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ก็จะสามารถอยู่ได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ปรับตัวและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงได้ โดยคุณธรรมตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบไปด้วย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

1) ความประหยัด คนเราทุกคนไม่ว่าจะจนหรือรวยก็ตามหากไม่รู้จักรักษาประหยัด คอออกมาใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยแล้ว มักจะเกิดปัญหาติดตามมาอย่างล้นเหลือ ทั้งในด้านทรัพย์สินเงินทอง ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นเพื่อความอยู่รอด เราต้องปลูกจิตสำนึกให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ ให้ตระหนักถึงความประหยัด รู้จักออม วางแผนการใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ

2) ขยันหมั่นเพียร เราจะต้องมุ่งมั่นในการทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จและมีประสิทธิภาพจะต้องมีจิตสำนึกในการแสวงหาความรู้ มีความขยัน และตั้งใจปฏิบัติงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าในอนาคต

3) มีความสุจริต และความกตัญญู ควรปฏิบัติตนให้ประจักษ์ในเรื่องของความกตัญญูต่อบิดามารดา ครู อาจารย์ ผู้มีบุญคุณต่อแผ่นดิน และต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะส่วนรวม

4) พึ่งตนเอง การพึ่งตนเอง หรือเศรษฐกิจพอเพียง คือ การวางแผนทางชีวิตของตนเองให้เรียบง่ายธรรมดา และเดินสายกลาง

5) การเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน คนเราทุกคนควรรู้จักการให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่มีใครเลยที่จะได้ทุกอย่างมา โดยไม่เคยให้คนอื่นมาก่อน ดังคำสุภาษิตที่ว่า “ยิ่งให้ไป ยิ่งได้คืนมา”

2.1.5 แนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1) กมล สุคประเสริฐ (2540) ได้กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) ว่ามาจากความเชื่อดังนี้

1.1) เชื่อว่า PAR เป็นกระบวนการที่เอนเอียงไปทางประชาธิปไตย เพราะ PAR เป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน

1.2) เชื่อว่า PAR คนต้องพัฒนาตนเอง และ PAR เกิดจากประชาชนต้องการแสวงหาความรู้ในการแก้ปัญหาของตนเอง เป็นเครื่องมือหนึ่งในการช่วยคนยากจนและด้อยโอกาส ด้วยการวางพื้นฐานร่วมกันระหว่างหน่วยงานพัฒนาทั้งหลายกับชุมชน

1.3) PAR เน้นให้นักการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพราะ PAR อาศัยการยอมรับของประชาชนได้สืบทอดต่อเนื่องเป็นประสบการณ์หลากหลาย

2) หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

2.1) ให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้าน โดยยอมรับว่าความรู้พื้นบ้าน ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ และกำเนิดความรู้ในวิธีอื่นที่แตกต่างไปจากของนักวิชาการ

2.2) ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้านด้วยการส่งเสริม ยกระดับ และพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเองของเขา ให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง

2.3) ให้ความรู้ที่เหมาะสมกับชาวบ้านและคนยากจน โดยให้สามารถได้รับความรู้ที่เกิดขึ้นในระบบสังคมของเขา และสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนนำไปใช้ได้เหมาะสม

2.4) สนใจปริทรรศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับปัญหาของชาวบ้าน

2.5) ปลดปล่อยความคิด การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยให้ชาวบ้านและคนยากจนสามารถใช้ความคิดเห็นของตนอย่างเสรี

2.1.6 แนวคิดการวิเคราะห์ SWOT

นันทิยา หุตานุวัตร และคณะ (2545) ได้กล่าวถึงกระบวนการวิเคราะห์ SWOT ไว้ดังนี้

1) ความหมายของ SWOT

SWOT เป็นคำย่อมาจากคำว่า Strengths Weaknesses Opportunities and Threats ดังนี้ Strengths คือ จุดแข็ง หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก

ซึ่งองค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงการดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้

Weaknesses คือ จุดอ่อน หมายถึง สถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

Opportunities คือ โอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร

Threats คือ อุปสรรค หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร บางครั้งการจำแนกโอกาสและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งสองสิ่งนี้สามารถเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรคได้และในทางกลับกัน อุปสรรคอาจกลับกลายเป็นโอกาสได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้องค์กรมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ของตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์แวดล้อม

2) กรอบการวิเคราะห์ SWOT

ในการวิเคราะห์ SWOT การกำหนดเรื่อง หัวข้อ หรือประเด็น เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึง เพราะว่า การกำหนดประเด็นทำให้การวิเคราะห์และประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคได้ถูกต้องโดยเฉพาะการกำหนดประเด็นหลัก (key word) ได้ถูกต้องทำให้การวิเคราะห์ถูกต้องยิ่งขึ้น การกำหนดกรอบการวิเคราะห์ SWOT ใด ๆ ขึ้นอยู่กับลักษณะธุรกิจ และธรรมชาติขององค์กรนั้น ๆ ในวงการธุรกิจเอกชนมีการคิดค้นกรอบการวิเคราะห์ SWOT ที่มีความหลากหลายรูปแบบ อาทิ

2.1) Mac Millan (1986) เสนอ 5 ประเด็นสำหรับกรอบการวิเคราะห์ SWOT คือ

- (1) เอกลักษณ์ขององค์กร
- (2) ขอบเขตปัจจุบันของธุรกิจ
- (3) แนวโน้มสภาพแวดล้อมที่จะเป็นโอกาสและอุปสรรค
- (4) โครงสร้างของธุรกิจ
- (5) รูปแบบการเติบโตที่คาดหวัง

2.2) Goodstein et al (1993) เสนอ 5 ประเด็นที่ต้องวิเคราะห์ SWOT คือ

- (1) ความสำเร็จของแต่ละประเภทธุรกิจขององค์กรและทรัพยากรขององค์กรที่ยังไม่ถูกใช้
- (2) ระบบติดตามประเมินผลสำหรับธุรกิจแต่ละประเภท
- (3) กลยุทธ์ขององค์กรในแง่ความคิดริเริ่ม การเผชิญกับความเสี่ยง และการขับเคลื่อนการแข่งขัน
- (4) โครงสร้างและระบบการบริหารขององค์กรที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติแผนกลยุทธ์ให้บรรลุเป้าหมาย
- (5) วัฒนธรรมองค์กรและวิธีการทำธุรกิจ

2..3) Piercy and Giles (1998) เสนอ 4 ประเด็น ที่ต้องวิเคราะห์ SWOT คือ

- (1) ความเฉพาะเจาะจงของตลาดผลิตภัณฑ์
- (2) ความเฉพาะเจาะจงของกลุ่มลูกค้า
- (3) นโยบายราคาในตลาดที่เกี่ยวข้อง
- (4) การสื่อสารทางการตลาดสำหรับลูกค้าที่แตกต่างกัน

2.4) Edwards (1994 อ้างใน นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2545) เสนอปัจจัยภายนอก 9 ประการ คือ การเมือง เศรษฐกิจ นิเวศวิทยา การแข่งขัน กฎหมาย โครงสร้าง พื้นฐาน สังคม เทคโนโลยี และประชากร

3) ข้อคำนึงในการทำกระบวนการวิเคราะห์ SWOT การวิเคราะห์ SWOT ขององค์กรมีข้อที่ควรคำนึง 4 ประการ คือ

- 3.1) องค์กรต้องกำหนดก่อนว่าองค์กรต้องการที่จะทำอะไร
- 3.2) การวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคต้องกระทำในช่วงเวลาขณะนั้น
- 3.3) องค์กรต้องกำหนดปัจจัยหลัก (key success factors) ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานให้ถูกต้อง
- 3.4) องค์กรต้องประเมินความสามารถของตนให้ถูกต้องนอกจากข้อที่ควรคำนึงแล้ว ยังมีปัญหาที่ควรระวัง ดังนี้
 - (1) การระบุจุดอ่อนต้องกระทำอย่างซื่อสัตย์ และบางครั้งจุดอ่อนเฉพาะอย่างเป็นทางการของเฉพาะบุคคล
 - (2) การจัดการกับกลไกการป้องกันตนเองต้องกระทำอย่างรอบคอบ
 - (3) แนวโน้มการขยายจุดแข็งที่เกินความเป็นจริง

(4) ความใกล้ชิดกับสถานการณ์ทำให้มอง สถานการณ์ขององค์กร ไม่ชัดเจน

(5) การกำหนดบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูลต้องระบุให้ชัดเจน

(6) ข้อมูลไม่เพียงพอ และข้อมูลสิ่งแวดล้อม ภายนอกเพียงบนนอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมภายนอกอาจเป็นโอกาสหรืออุปสรรคก็ได้

2.1.7 แนวคิดการวางแผนยุทธศาสตร์/กลยุทธ์

“การวางแผนเชิงกลยุทธ์” (strategic planning) หรือ “การบริหารเชิงกลยุทธ์” (strategic management) หรือ “การคิดอย่างกลยุทธ์” (strategic thinking) แนวคิดในด้านกลยุทธ์ดังกล่าวนี้ นับวันจะมีความสำคัญมากขึ้นทุกทีโดยเฉพาะในช่วงที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในขั้นตอนของการปรับตัวอย่างรุนแรง เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ทั้งในระดับโลก ภูมิภาค และภายในประเทศ ความจริงแล้ว “การวางแผนเชิงกลยุทธ์” (strategic planning) เป็นส่วนหนึ่งของ “การบริหารเชิงกลยุทธ์” (strategic management) ทั้งนี้ เนื่องจากว่าองค์ประกอบของการบริหารเชิงยุทธศาสตร์นั้น ส่วนแรกจะเป็นเรื่องของการวางทิศทาง การบริหารหรือทิศทางกลยุทธ์ (strategic direction) ซึ่งก็เป็นเรื่องของการวางแผน และอีกส่วนหนึ่งนั้นเป็นเรื่องการดำเนินกลยุทธ์เพื่อที่จะบรรลุสู่เป้าหมายหรือแผนทิศทางที่ได้กำหนดไว้นั้นเอง การบริหารเชิงกลยุทธ์จึงหมายถึง กระบวนการในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์นั่นเอง (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2543)

จินตนา บุญบงการ และผศ.ณัฐพันธุ์ เขจรนันท์ (2546) ได้ให้ความหมายของการจัดการเชิงกลยุทธ์ (strategic management) หมายถึง กระบวนการที่ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและข้อมูลสำคัญของธุรกิจที่ใช้ในการประกอบการตัดสินใจ การวางแผนทางการดำเนินงานและควบคุมการปฏิบัติงานเชิงกลยุทธ์ขององค์กร เพื่อที่จะสร้างความมั่นใจว่าองค์กรสามารถที่จะดำเนินการได้อย่างสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนสามารถมีการพัฒนาการและสามารถมีการแข่งขันในอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่การจัดการเชิงกลยุทธ์มีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ

(1) สร้างและดำรงรักษาความสามารถในการแข่งขัน (competitive capacity) การเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมทำให้ธุรกิจต้องปรับตัวอยู่เสมอ การกำหนดและการดำเนินกลยุทธ์ช่วยให้ธุรกิจมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงและสามารถพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในการแข่งขันได้อย่างต่อเนื่อง

(2) สร้างคุณค่า (create value) การจัดการเชิงกลยุทธ์ช่วยสร้างคุณค่า (value) แก่เจ้าของหรือผู้ถือหุ้น (shareholder) ตลอดจนสร้างความพอใจให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ของธุรกิจ เช่น พนักงาน ผู้ขายวัตถุดิบ และลูกค้า เป็นต้น

ชัยสิทธิ์ เจริญมีประเสริฐ (2546) กล่าวว่า การบริหารเชิงกลยุทธ์ หมายถึง การดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์ตามพันธกิจ (mission) หรือภารกิจขององค์กร โดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะผู้ที่ได้ผลประโยชน์จากองค์กร (stakeholders) นับเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจ และการกำหนดนโยบายขององค์กร ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริการ (customer) พนักงาน (employee) ชุมชนในท้องถิ่น (community) ผู้ถือหุ้น (stakeholders) องค์กรประชาชน (civil society) ฯลฯ การบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินการใน 3 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกันคือ การวางแผนกลยุทธ์ (strategic planning) การปฏิบัติตามกลยุทธ์ (strategic implementation) และการควบคุมและประเมินผลกลยุทธ์ (strategic control and evaluation) และการวางแผนเชิงกลยุทธ์ (strategic planning) เป็นกระบวนการแรกเริ่มของการบริหารเชิงกลยุทธ์ ซึ่งในกระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ จุดมุ่งหมาย (เป้าประสงค์) วัตถุประสงค์ขององค์กร และการกำหนดกลยุทธ์ในการดำเนินงาน

John M. Bryson (1995) กล่าวว่า การวางแผนกลยุทธ์ช่วยเสริมสร้างการสื่อสาร การมีส่วนร่วม การคำนึงถึงความแตกต่างด้านค่านิยมและผลประโยชน์ การเสริมสร้างการตัดสินใจตามหลักพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล และที่สำคัญที่สุดคือ การวางแผนกลยุทธ์จะก่อให้เกิดความสำเร็จในการปฏิบัติอย่างแท้จริง

ปกรณ์ ปรียากร (2545) กล่าวว่า การวางแผนกลยุทธ์ น่าจะถือเป็นแนวคิดร่วมระหว่างองค์การภาครัฐและภาคเอกชน ส่วนเทคนิคเฉพาะขององค์การทั้งสองอาจจะแตกต่างกันไปตามภารกิจและความคาดหวังจากลูกค้าและผู้รับบริการที่แตกต่างกัน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งองค์การภาครัฐและภาคเอกชน (strategic analysis) ไว้ดังนี้

ตัวแบบการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ของซุนวู (บุญศักดิ์ แสงระวี, ม.ป.ป.)

- (1) กำหนดจุดมุ่งหมายและภารกิจของการรบ
- (2) ประเมินความเข้มแข็งและความพร้อมของสรรพกำลัง
- (3) ประเมินสถานการณ์ของคู่ต่อสู้
- (4) กำหนดวัตถุประสงค์และกลยุทธ์ต่าง ๆ
- (5) ตัดสินใจเลือกกลยุทธ์และนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

ตัวแบบการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ของ Harvard Business School (SWOT model)

- (1) กำหนดจุดมุ่งหมาย/วัตถุประสงค์
- (2) วิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก
- (3) วิเคราะห์สถานการณ์ภายใน
- (4) กำหนดกลยุทธ์
- (5) ประเมินความเป็นไปได้และเลือกกลยุทธ์
- (6) นำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ

จากการทบทวนวรรณกรรมสามารถสรุปกระบวนการกำหนดกลยุทธ์ขององค์การภาครัฐและองค์การที่ไม่หวังผลกำไรและนำมาปรับใช้สำหรับการสร้างกรอบแนวคิดของการวิจัยเพื่อกำหนดกลยุทธ์ของชุมชนได้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

- (1) การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน (assessing the organization's external and internal environments)
- (2) ระบุประเด็นที่จะนำไปสู่การวางกลยุทธ์ (identifying the facing the strategic issue organization) เป็นการประมวล จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดต่าง ๆ เข้าด้วยกัน หรือการทำ SWOT matrix เพื่อพิจารณา ปัญหา ช่องว่าง และประเด็น ที่ควรที่จะกำหนดกลยุทธ์ทั้งในเชิงรับและเชิงรุก
- (3) การกำหนดกลยุทธ์ (formulating strategies and plans to manage the issue) เป็นการจัดทำข้อเสนอในรูปแบบของทางเลือกต่าง ๆ ที่ควรที่จะดำเนินงาน ทั้งในส่วนของการประจำและงานโครงการ การศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นไปได้ การจัดสรรทรัพยากร และการจัดทำเอกสารแผน
- (4) ทบทวนและอนุมัติกลยุทธ์และแผน (reviewing and adopting the strategies and plan) เป็นการขออนุมัติกลยุทธ์และแผนจากผู้บริหารเพื่อนำแผนไปสู่การดำเนินงาน
- (5) การนำแผนไปสู่การดำเนินงาน (developing and effective implementation process) เป็นขั้นตอนการดำเนินงานของหน่วยงานระดับปฏิบัติที่จะนำแผนกลยุทธ์ไปวางแผนเพื่อการดำเนินงานขององค์การอีกชั้นหนึ่ง
- (6) การประเมินผล (reassessing strategies and the strategic planning process) เป็นขั้นตอนท้ายสุดที่มีความสำคัญ เพราะในการประเมินผลจะนำข้อมูลไปใช้สำหรับการปรับกลยุทธ์และแผนต่อไป

2.1.8 แนวคิดการบริหารแบบ balanced scorecard

balanced scorecard (BSC) คือ ระบบหรือกระบวนการในการบริหารงานชนิดหนึ่งที่อาศัยการกำหนดตัวชี้วัด (KPI) เป็นกลไกสำคัญ Kaplan และ Norton ได้ให้นิยามล่าสุดของ balanced scorecard ไว้ว่า “เป็นเครื่องมือทางด้านการจัดการที่ช่วยในการนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ (strategic implementation) โดยอาศัยการวัดหรือประเมิน (measurement) ที่จะช่วยทำให้องค์กรเกิดความสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมุ่งเน้นในสิ่งที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร (alignment and focused)”

แนวคิดแบบ balanced scorecard เกิดจาก Professor Robert Kaplan อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย Harvard และ Dr. David Norton ที่ปรึกษาทางด้านการจัดการ โดยทั้งสอง ได้ศึกษาและสำรวจถึงสาเหตุของการที่ตลาดหุ้นของอเมริกาประสบปัญหาในปี 1987 และพบว่าองค์กรส่วนใหญ่ในอเมริกานิยมใช้แต่ตัวชี้วัดด้านการเงินเป็นหลัก ทั้งสองจึงได้เสนอแนวคิดในเรื่องของการประเมินผลองค์กร โดยพิจารณาตัวชี้วัดในสี่มุมมอง (perspectives) แทนการพิจารณาเฉพาะมุมมองด้านการเงินเพียงอย่างเดียว

มุมมองทั้ง 4 ประกอบด้วย มุมมองด้านการเงิน (financial perspective) มุมมองด้านลูกค้า (customer perspective) มุมมองด้านกระบวนการภายใน (internal process perspective) และมุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนา (learning and growth perspective) แนวคิดพื้นฐานของ balanced scorecard

balanced scorecard ประกอบด้วยมุมมอง (perspectives) 4 ด้าน คือ มุมมองด้านการเงิน (financial perspective) มุมมองด้านลูกค้า (customer perspective) มุมมองด้านกระบวนการภายใน (internal process perspective) และมุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนา (learning and growth perspective) มุมมองทุกด้านจะมีวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ขององค์กรเป็นศูนย์กลาง ในแต่ละด้านประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ

(1) วัตถุประสงค์ (objective) คือสิ่งที่องค์กรมุ่งหวังหรือต้องการที่จะบรรลุในแต่ละด้าน

(2) ตัวชี้วัด (measures หรือ key performance indicators) คือ ตัวชี้วัดของวัตถุประสงค์ในแต่ละด้าน และตัวชี้วัดเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวัดว่าองค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ในแต่ละด้านหรือไม่

(3) เป้าหมาย (target) คือ เป้าหมายหรือตัวเลขที่องค์กรต้องการจะบรรลุในตัวชี้วัดแต่ละประการ

(4) แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม (initiatives) ที่องค์กรจะจัดทำเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดขึ้น โดยในขั้นนี้ยังไม่ใช้แผนปฏิบัติการที่จะทำแต่เป็นเพียงแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม เบื้องต้นที่ต้องทำเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

นอกจากองค์ประกอบทั้ง 4 แล้ว ในทางปฏิบัติมักจะเพิ่มอีก 1 องค์ประกอบ คือ ข้อมูลในปัจจุบัน (baseline data) ของตัวชี้วัดแต่ละตัว การหาข้อมูลในปัจจุบันจะเป็นตัวช่วยในการกำหนดเป้าหมายของตัวชี้วัดแต่ละตัวให้มีความชัดเจนมากขึ้น

ปัจจุบันพบว่าจุดอ่อนที่สำคัญของผู้บริหารส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ที่การวางแผน หรือการจัดทำกลยุทธ์แต่อยู่ที่ความสามารถในการนำกลยุทธ์ที่ได้กำหนดขึ้นไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังเช่น นิตยสาร fortune ซึ่งเป็นวารสารชั้นนำด้านธุรกิจได้ระบุว่าจากการสำรวจผู้บริหารทั่วโลกเกี่ยวกับความล้มเหลวในการนำกลยุทธ์ที่วางไว้ไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลของบริษัทที่ปรึกษาด้านการจัดการชื่อ renaissance ร่วมกับนิตยสาร CFO นั้น คือ

(1) วิสัยทัศน์ขององค์กรไม่ได้รับการถ่ายทอดสู่สิ่งที่เข้าใจและปฏิบัติได้ร้อยละ 40 ของผู้บริหารระดับกลางและร้อยละ 5 ของผู้บริหารระดับล่างเท่านั้นที่เข้าใจในวิสัยทัศน์ขององค์กร

(2) เป้าหมายในการทำงานและผลตอบแทนของผู้บริหารและพนักงานไม่ได้มีส่วนสัมพันธ์กับกลยุทธ์ขององค์กร เพียงร้อยละ 50 ของผู้บริหารระดับสูง ร้อยละ 20 ของผู้บริหารระดับกลาง และน้อยกว่าร้อยละ 10 ของพนักงานทั่วไปของบริษัทที่สำรวจมีเป้าหมายในการทำงานและผลตอบแทนมีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์ขององค์กร

(3) การจัดสรรทรัพยากรหรือการจัดทำงบประมาณขององค์กรมีความสอดคล้องกับกลยุทธ์เพียงร้อยละ 43 ของบริษัทที่สำรวจ

balanced scorecard จะช่วยให้มีการนำกลยุทธ์ขององค์กรไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เนื่องจาก การจัดทำ balanced scorecard ต้องเริ่มต้นด้วยกระบวนการด้านกลยุทธ์ก่อน คือ การวิเคราะห์ด้านกลยุทธ์ และการจัดทำกลยุทธ์ขององค์กร เพื่อให้ได้กลยุทธ์หลักขององค์กร (strategic themes) การจัดทำแผนที่ทางกลยุทธ์ (strategy map) ซึ่งจะเป็นแผนที่ที่แสดงความสัมพันธ์ในเชิงเหตุและผลของวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ภายใต้มุมมองของ balanced scorecard ทั้ง 4 ด้าน (มุมมองด้านการเงิน มุมมองด้านลูกค้า มุมมองด้านกระบวนการภายใน และมุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนา) โดยวัตถุประสงค์เหล่านี้ต้องสอดคล้องและสนับสนุนต่อวิสัยทัศน์และกลยุทธ์หลักขององค์กร จากนั้นจึงกำหนดตัวชี้วัด เป้าหมาย และแผนงาน โครงการ กิจกรรมของวัตถุประสงค์แต่ละประการ จึงจะถือว่าเสร็จสิ้นกระบวนการในการพัฒนา balanced scorecard ในระดับองค์กร (corporate Scorecard) (กฤษณ์ มหาวิรุฬห์, 2547)

2.1.9 ทฤษฎี PESTLE analysis

คือเครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิเคราะห์แนวโน้มของตลาด และวิเคราะห์ภาพรวมของธุรกิจ ในอนาคต โดยอาศัยการข้อมูลของการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกต่างๆ ที่เราไม่สามารถ ควบคุมได้ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ก็ประกอบไปด้วย P-politic : ปัจจัยทางนโยบายและการเมือง E-economic: ปัจจัยทางเศรษฐกิจ S-social : ปัจจัยทางสภาพสังคม และสุดท้าย T-technology: ปัจจัยทาง เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ ดังนั้นธุรกิจที่รู้แนวโน้มของตลาดจากปัจจัยภายนอกก่อนย่อม ได้เปรียบใน การทำธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้ผู้ประกอบการ ได้เตรียมพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ รอบตัวที่เรากำหนดไม่ได้ แต่สามารถ ปรับตัวตามได้ ซึ่ง PEST analysis ถือเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพอย่างมากในการแก้ปัญหา ในส่วนนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการ ไปลงทุนกับธุรกิจในประเทศที่เรายังไม่รู้จักทั้งในด้าน วัฒนธรรมและการลงทุน เครื่องมือชิ้นนี้จะช่วยให้เราตัดปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ เพื่อให้สามารถลงทุน เดินหน้าทำการตลาดหรือพัฒนาธุรกิจให้ไปข้างหน้าอย่างมั่นคง (INC quity, 2557)

1) P-politic: ปัจจัยทางนโยบายและการเมือง

ปัจจัยทางนโยบายและการเมืองคือปัจจัยที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพของ รัฐบาล และนโยบายของรัฐในช่วงเวลานั้นๆ ในบางช่วงเวลารัฐอาจมีการส่งเสริมการส่งออก ก็จะส่งผล ให้ธุรกิจที่มีการส่งสินค้าไปขายนอกประเทศได้เปรียบ รวมไปถึงข้อตกลงและข้อกำหนดทาง การค้าที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาโดยขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐที่ทำให้เราต้องคอยปรับตัว หรือช่วยผู้ประกอบการตัดสินใจว่าเราพร้อมที่จะลงทุนในประเทศที่มีนโยบายแบบนี้หรือไม่ โดยปัจจัยทางการเมืองที่ควรนำมาวิเคราะห์โดยใช้ PEST ได้แก่

- 1.1) สถานะความมั่นคงและรูปแบบของทางรัฐบาลว่ามีการเปลี่ยนแปลงมาก น้อยเพียงใด
- 1.2) ปัญหาคอร์รัปชันที่มีในประเทศมีมากจนภาษีของประชาชนไม่ได้ถูกนำไป ส่งเสริมในด้านสาธารณูปโภคอื่นๆ หรือเปล่า
- 1.3) อิสรและเสรีภาพในการทำธุรกิจหลากหลายรูปแบบของแต่ละท้องถิ่น
- 1.4) กฎระเบียบปฏิบัติและข้อห้ามในการทำธุรกิจ
- 1.5) การควบคุมการนำเข้าและการส่งออก
- 1.6) มีการเรียกเก็บอัตราค่าธรรมเนียมและการจัดเก็บภาษีอย่างไร
- 1.7) กฎหมายในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการละเมิดลิขสิทธิ์ การขโมยข้อมูล สวัสดิการพนักงาน เป็นต้น

1.8) การจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญามีการให้ความคุ้มครองอย่างไรและครอบคลุมแค่ไหน

2) E-economic: ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ปัจจัยต่อมาคือปัจจัยทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีผลกับทุกๆ ธุรกิจโดยตรงเป็นอย่างมาก เพราะเศรษฐกิจของประเทศเป็นตัวกำหนดกำลังซื้อของคนในประเทศ และเป็นตัวกำหนดตลาดขนาดใหญ่ในประเทศอีกด้วย ซึ่งปัจจัยในหัวข้อนี้ก็สามารถช่วยเราวางแผนธุรกิจว่าจะเลือกดำเนินการเป็น ระยะสั้นหรือระยะยาวจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันและแนวโน้มของเศรษฐกิจในอนาคต ได้อีกด้วย โดยเราสามารถวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจได้จากหัวข้อเหล่านี้

- 2.1) ภาวะเงินเฟ้อ ภาวะเงินฝืด และอัตราดอกเบี้ย
- 2.2) อัตราแลกเปลี่ยนในประเทศ
- 2.3) อัตราการว่างงานของคนในประเทศ
- 2.4) อัตราค่าแรงขั้นต่ำและค่าแรงของพนักงานโดยเฉลี่ย
- 2.5) ระดับชนชั้น และกำลังซื้อของผู้คนในประเทศ
- 2.6) เพดานราคาของสินค้าและบริการที่เราสนใจ
- 2.7) ตลาดหุ้นของประเทศ
- 2.8) วงจรของธุรกิจที่เราสนใจ

3) S-social: ปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยทางสังคมนั้นหมายถึงปัจจัยทุก ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับ สภาพแวดล้อม สภาพสังคม วัฒนธรรม และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่นั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไรก่อนที่จะเริ่มทำการตลาดให้ได้ถูกทาง เพราะวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชนนั้นก็จะมีแตกต่างกันออกไป การที่จะเข้าไปทำตลาดในพื้นที่ต่าง ๆ เราต้องเข้าไปศึกษาในส่วนนี้ก่อนเพื่อให้มั่นใจได้ว่าธุรกิจจะสามารถดำเนิน ไปได้อย่างราบรื่นและเป็นที่สนใจของคนในชุมชนในด้านที่ดีโดยที่ไม่ส่งผลกระทบต่อคนใด ๆ ต่อคนในชุมชนนั้น ๆ ด้วย

- 3.1) มีการเพิ่มหรือลดของประชากรในสังคมมากน้อยเพียงใด
- 3.2) ทักษะคิดต่อการรักษาสังแวดล้อมของคนในชุมชน
- 3.3) การจับจ่ายใช้สอยของคนในชุมชนเน้นสินค้านำเข้าหรือสินค้าพื้นที่

มากกว่ากัน

- 3.4) ข่าวสารและการบอกต่อมีผลมากน้อยแค่ไหน

3.5) พฤติกรรมอื่น ๆ เช่น การดูแลสุขภาพ ความสะดวกจากการเดินทางในชุมชน เป็นต้น

- 3.6) วิถีชีวิตของคนในสังคม
- 3.7) พฤติกรรมการเลือกซื้อสินค้า
- 3.8) อัตราการอพยพเข้าหรือออกของคนในชุมชน
- 3.9) คุณภาพชีวิตการเป็นอยู่
- 3.10) อายุและเพศ
- 3.11) การแบ่งชนชั้นวรรณะ
- 3.12) สิทธิเสรีภาพของผู้คน

4) T-technology: ปัจจัยทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ

แต่ละพื้นที่ในการทำธุรกิจก็มีการพัฒนาของนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่แตกต่างกันออกไป บางชุมชนอาจอาศัยอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยเทคโนโลยี แต่กับบางชุมชนกลับต้องพึ่งพาเทคโนโลยีในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก รวมไปถึงแนวโน้มในอนาคตว่าถ้าในอนาคตมีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาและธุรกิจเราจะเป็นอย่างไร อย่างเช่น ธุรกิจร้านเช่าวีดีโอรายใหญ่อย่าง blockbuster ก็ต้องประสบปัญหาอย่างจังเมื่อต้องเผชิญกับเทคโนโลยีอย่างภาพยนตร์ระบบไฟล์ดิจิทัลที่สามารถดาวน์โหลดจากอินเทอร์เน็ตได้สะดวกสบายมาก เป็นต้น ดังนั้นหัวข้อปัจจัยทางเทคโนโลยีที่ควรคำนึงถึงในด้านล่างนี้จึงมีความสำคัญ มากในการทำธุรกิจในยุคปัจจุบัน

- 4.1) เทคโนโลยีขั้นพื้นฐานของพื้นที่นั้น
- 4.2) อัตราการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี
- 4.3) ปริมาณนักสร้าง และนักพัฒนา
- 4.4) ระดับของเทคโนโลยีของอุตสาหกรรมในชุมชน
- 4.5) เทคโนโลยีการสื่อสาร
- 4.6) การเข้าถึงเทคโนโลยีใหม่ๆ

2.1.10 แนวคิด 7S ของ R. Waterman (1980)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กร จะพิจารณาจากตัวแบบ 7 ปัจจัย (7S model) ของ R. Waterman (1980) คือ ระบบ (System) โครงสร้าง (structure) กลยุทธ์ (strategy) บุคลากร (staff) ทักษะ (skill) สไตล์ (style) และค่านิยมร่วม (shared values) โดยทั้ง 7 ปัจจัยมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

1) กลยุทธ์ขององค์กร (strategies) การบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้บริหารตอบคำถามที่สำคัญ อาทิ องค์กรอยู่ที่ไหนในขณะนี้ องค์กรมีเป้าหมายอยู่ที่ไหน พันธกิจของเราคืออะไร พันธกิจของเราควรจะเป็นอะไร และใครเป็นผู้รับบริการของเรา การบริหารเชิงกลยุทธ์จะมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

2) โครงสร้างองค์กร (structure) คือ โครงสร้างที่ได้ตั้งขึ้นตามกระบวนการ โดยมี การรับบุคลากรให้เข้ามาทำงานร่วมกันในฝ่ายต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ หรือหมายถึง การจัดระบบระเบียบให้กับบุคคล ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

3) ระบบการปฏิบัติงาน (system) ในการปฏิบัติงานตามกลยุทธ์เพื่อให้บรรลุ เป้าประสงค์ตามที่กำหนดไว้นอกจากการจัดโครงสร้างที่เหมาะสมและมีกลยุทธ์ที่ดีแล้ว การจัดระบบการทำงาน (working system) ก็มีความสำคัญยิ่ง อาทิ ระบบบัญชี/การเงิน (accounting/ financial system) ระบบพัสดุ (supply system) ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (information technology system) ระบบการติดตาม/ประเมินผล (monitoring/evaluation system)

4) บุคลากร (Staff) ทรัพยากรมนุษย์นับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงาน ขององค์กร องค์กรจะประสบความสำเร็จหรือไม่ส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับจัดการทรัพยากรมนุษย์ (human resource management: HRM)

5) ทักษะ ความรู้ ความสามารถ (skills) ทักษะในการปฏิบัติงานของทรัพยากรบุคคล ในองค์กรสามารถแยกทักษะออกเป็น 2 ด้านหลัก คือ ทักษะด้านงานอาชีพ และทักษะความถนัด/ ความชาญฉลาดพิเศษ

6) รูปแบบการบริหารจัดการ (style) แบบแผนพฤติกรรมในการปฏิบัติงานของ ผู้บริหารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของสภาพแวดล้อมภายในองค์กร พบว่า ความเป็น ผู้นำขององค์กรจะมีบทบาทที่สำคัญต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวขององค์กร ผู้นำที่ประสบความสำเร็จจะต้องวางโครงสร้างวัฒนธรรมองค์กรด้วยการเชื่อมโยงระหว่างความเป็นเลิศและ พฤติกรรมทางจรรยาบรรณให้เกิดขึ้น ความเป็นผู้นำ คือ ความสามารถที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น ในด้านการกระทำตามที่ผู้นำต้องการให้กระทำ

7) ค่านิยมร่วม (shared values) ค่านิยมและบรรทัดฐานที่ยึดถือร่วมกันโดยสมาชิก ขององค์กรที่ได้กลายเป็นรากฐานของระบบการบริหาร และวิธีการปฏิบัติของบุคลากรและผู้บริหาร ภายในองค์กร หรืออาจเรียกว่าวัฒนธรรมองค์กร รากฐานของวัฒนธรรมองค์กรก็คือ ความเชื่อ ค่านิยมที่สร้างรากฐานทางปรัชญาเพื่อทิศทางขององค์กร โดยทั่วไปแล้วความเชื่อจะสะท้อน ให้เห็นถึงบุคลิกภาพและเป้าหมายของผู้ก่อตั้งหรือผู้บริหารระดับสูง ต่อมาความเชื่อเหล่านั้นจะ กำหนดบรรทัดฐาน เป็นพฤติกรรมประจำวันขึ้นมภายในองค์กร เมื่อค่านิยมและความเชื่อได้ถูก ยอมรับทั่วทั้งองค์กรและบุคลากรกระทำตามค่านิยมเหล่านั้นแล้วองค์กรก็จะมีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง

2.1.11 วงจรโครงการ

วงจรโครงการตามหลักการบริหารโครงการของ Project Management Body Of Knowledge (PMBOK Guide) Kerzner (2013) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การริเริ่มโครงการ

2) การวางแผนโครงการ 3) การดำเนินการจัดการโครงการ 4) การติดตาม ควบคุม และ 5) การจัดโครงการ

ในการริเริ่มกำหนดโครงการจะมีกระบวนการที่สำคัญคือ 1) การกำหนดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อแก้ปัญหาหรือปรับปรุงพัฒนาองค์กรหรือเพื่อเพิ่มยอดขายหรือผลกำไร เพื่อสนองตามนโยบายของภาครัฐ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงานหรือกำหนดกลยุทธ์เพื่อให้ทุกฝ่ายบริหารชุดโครงการ 3) การศึกษาความเป็นไปได้เบื้องต้นหรือการวิเคราะห์โครงการเบื้องต้น

สำหรับการวางแผนจัดเตรียมโครงการมีหน้าที่หลักที่สำคัญ ได้แก่ 1) การวางแผนกำหนดโครงร่าง โครงการและรายละเอียดของโครงการ 2) การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการหรือการวิเคราะห์โครงการด้านต่าง ๆ การวิเคราะห์ความเสี่ยงและความไม่แน่นอนของโครงการ และ 3) การจัดทำรายงานโครงการ

สำหรับขั้นตอนการปฏิบัติและดำเนินโครงการมีหน้าที่หลักที่สำคัญ ได้แก่ 1) การประเมินโครงการ โดยการวางแผนการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการอีกครั้งและพิจารณาความถูกต้องจากรายงานโครงการและพิจารณาอนุมัติโครงการ 2) หากโครงการได้รับการอนุมัติจึงนำโครงการไปปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ โดยจัดทำรายละเอียดของแผนการดำเนินงาน 3) การดำเนินโครงการ เช่น การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา และการปรับปรุงแก้ไข

ในส่วนของขั้นตอนการติดตาม ประเมินผล และการปิดโครงการ มีหน้าที่หลักที่สำคัญ ได้แก่ 1) การติดตามผล การดำเนินโครงการเพื่อที่จะกำกับควบคุมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด 2) การประเมินผลโครงการจะประเมินระหว่างการดำเนินและประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ และ 3) การปิดโครงการต้องจัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินงานและการจัดทำรายงานปิดโครงการ

2.1.12 การแบ่งขนาดองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการประเมินการจัดบริการสาธารณะขั้นต่ำขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สำนักงานการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (สกถ.) ได้แบ่งขนาด อบต. ออกเป็น 3 ขนาด คือ 1) อบต.ขนาดใหญ่ 2) อบต.ขนาดกลาง และ 3) อบต.ขนาดเล็ก โดยพิจารณาจากหลักเกณฑ์สำคัญ 5 ประการ (สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2553) ดังนี้

1) เกณฑ์ระดับรายได้

- 1.1) รายได้ไม่รวมเงินอุดหนุนสูงกว่า 20 ล้านบาท เป็น อบต.ขนาดใหญ่
- 1.2) รายได้ไม่รวมเงินอุดหนุน 6 – 20 ล้านบาท เป็น อบต.ขนาดกลาง

- 1.3) รายได้ไม่รวมเงินอุดหนุนต่ำกว่า 6 ล้านบาท เป็น อบต.ขนาดเล็ก
- 2) เกณฑ์ตัวชี้วัดด้านค่าใช้จ่ายบุคลากร
- 3) เกณฑ์ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจและสังคม
 - 3.1) จำนวนพื้นที่
 - 3.2) จำนวนประชากร
 - 3.3) จำนวนโครงสร้างพื้นฐาน
 - 3.4) จำนวนโรงพยาบาล
 - 3.5) จำนวนตลาดสด
 - 3.6) จำนวนโรงงานนิคมอุตสาหกรรม
 - 3.7) จำนวนโรงเรียน
 - 3.8) จำนวนศูนย์พัฒนาเด็ก
 - 3.9) จำนวนโรงแรม
 - 3.10) จำนวนศาสนสถาน
 - 3.11) จำนวนสถานพยาบาล
 - 3.12) จำนวนศูนย์การค้า
 - 3.13) การประกาศให้ อบต. เป็นเขตควบคุมอาคาร
 - 3.14) การประกาศให้ใช้บังคับกฎหมายว่าด้วยการรักษาความสะอาดและความ
เป็นระเบียบเรียบร้อย
 - 3.15) จำนวนวัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
 - 3.16) จำนวนวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือด้านการกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล
 - 3.17) จำนวนโครงสร้างส่วนราชการ
 - 3.18) จำนวนหน่วยกิจการพาณิชย์
- 4) เกณฑ์ตัวชี้วัดด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติ
 - 4.1) ประสิทธิภาพด้านการจัดเก็บรายได้
 - 4.2) ประสิทธิภาพด้านการบริหารแผนงานและงบประมาณ
 - 4.3) ประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้านงานบุคคล
 - 4.4) ประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้านการบริการ
- 5) เกณฑ์ตัวชี้วัดด้านธรรมาภิบาล
 - 5.1) หลักนิติธรรม
 - 5.2) หลักคุณธรรม

5.3) หลักความโปร่งใส

5.4) การมีส่วนร่วมของประชาชน

5.5) หลักความรับผิดชอบ

5.6) ความคุ้มค่า

2.1.13 แนวคิดเกี่ยวกับแผนงานและโครงการ (สำนักบริหารงานพาณิชยกรรมภาค, 2553)

ความหมายของแผนงานและโครงการ

แผนงาน (program) หมายถึง การกำหนดขั้นตอนของการปฏิบัติงานของแผนและโครงการที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ แผนงานถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของแผนที่แสดงถึงขั้นตอนการดำเนินงาน ซึ่งเป็นการรวมเข้าด้วยกันของงานและโครงการที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและมีความสอดคล้องกัน โดยมีวัตถุประสงค์ในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้การดำเนินงานของแผนงานจะมีความต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานอย่างกว้างและมีงานหรือโครงการที่สอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างดี ซึ่งในแผนงานจะประกอบด้วยหลายโครงการ

โครงการ (project) หมายถึง กลุ่มของกิจกรรมหรือแผนงานย่อยที่ดำเนินงาน โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินงานอย่างชัดเจน กำหนดระยะเวลาเริ่มต้น และสิ้นสุดที่แน่นอนและมีความเป็นอิสระ กิจกรรมหรืองานของโครงการจะมีลักษณะพิเศษและต้องประสานงานเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน

ดังนั้น สามารถสรุปลักษณะของโครงการ ได้ดังนี้

(1) โครงการมีลักษณะพิเศษและมีวัตถุประสงค์ชัดเจนแน่นอน โครงการจะเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะพิเศษ เฉพาะกิจ หรือไม่เคยทำมาก่อน แตกต่างจากงานประจำ เช่น วัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา ปรับปรุงหน่วยงาน หรือเป็นการเปิดตลาดใหม่ ดังนั้นจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์หรือสิ่งที่โครงการคาดว่าจะได้รับให้ชัดเจน แน่นนอนและในระยะเวลาที่กำหนดเป็นงานชั่วคราว ดังนั้นวัตถุประสงค์ที่ดีจะต้องมีการกำหนดที่ชัดเจนแน่นอน สามารถวัดได้และต้องคำนึงถึงความเป็นจริง สมเหตุสมผลหรือความเป็นไปได้ที่สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่และระยะเวลาที่กำหนด ทั้งนี้จะมีหลักเกณฑ์ในการวัดผลสำเร็จหรือเรียกว่าเป้าหมายของโครงการ

(2) โครงการจะมีข้อจำกัดทางด้านเวลา งบประมาณและคุณภาพและกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน ในการดำเนินโครงการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์จะต้องกำหนดขอบเขตของโครงการให้ชัดเจน กล่าวคือกำหนดขอบเขตของกิจกรรมต่างๆที่จะต้องดำเนินการให้แน่นอน เช่น

โครงการพัฒนาถนนในชนบทก็ต้องกำหนดสถานที่ ระยะทาง ขนาด ลักษณะให้ชัดเจน นอกจากนั้นโครงการจะมีข้อจำกัดทางด้านเวลาจะต้องกำหนดเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการและมีงบประมาณตามที่กำหนดไว้ รวมทั้งผลงานที่ได้จะต้องมีคุณภาพตามที่กำหนดไว้

(3) มีสถานที่ตั้งโครงการ แต่ละโครงการจะต้องมีสถานที่ตั้งโครงการเพื่อดำเนินงานซึ่งจะต้องมีการพิจารณาสถานที่ตั้งโครงการที่เหมาะสมเนื่องจากมีผลกระทบกับผลตอบแทนและค่าใช้จ่ายของโครงการ

(4) มีการกำหนดหน้าที่รับผิดชอบหรือการจัดองค์กร ในการบริหารและดำเนินโครงการจะมีการจัดองค์กร ทีมงาน มีการกำหนดอำนาจหน้าที่รับผิดชอบโครงการอย่างชัดเจนและมีกระบวนการดำเนินการอย่างเป็นระบบซึ่งทีมงานจะถูกจัดตั้งเป็นการชั่วคราว

(5) งานของโครงการจะซับซ้อนและจะต้องเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับหลายหน่วยงานเป็นงานเฉพาะกิจ ดังนั้นจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงและไม่แน่นอน

ทั้งนี้ส่วนประกอบของโครงการโดยทั่วไปจะต้องมีรายการดังต่อไปนี้ เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาเลือกโครงการที่เหมาะสมเบื้องต้น (รัชนี โตอาจ, 2558)

(1) ชื่อโครงการ กำหนดชื่อโครงการตามความเหมาะสม ซึ่งควรมีความหมายชัดเจนเข้าใจง่าย โดยจะใช้เรียกชื่อโครงการนั้นจนปิดโครงการ

(2) ชื่อแผนงาน เป็นการกำหนดชื่อให้ครอบคลุมโครงการเดียวหรือหลายโครงการที่มีลักษณะงานในแนวทางเดียวกันหรือมีวัตถุประสงค์เหมือนกัน

(3) หลักการและเหตุผล เป็นการอธิบายชี้แจงรายละเอียดของปัญหาและเหตุผลความจำเป็นที่ต้องมีโครงการ

(4) วัตถุประสงค์ เป็นการอธิบายวัตถุประสงค์ของโครงการว่ามีเป้าหมายอย่างไร ต้องการทำอะไร ซึ่งวัตถุประสงค์ควรระบุให้ชัดเจนและสามารถปฏิบัติวัดและประเมินผลได้

(5) เป้าหมาย เป็นผลงานที่วัดความสำเร็จซึ่งควรกำหนดเป็นตัวเลข หรือสามารถประเมินได้ซึ่งสามารถทำได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด

(6) วิธีดำเนินการ กำหนดขั้นตอนการดำเนินโครงการหรือภารกิจที่จะต้องดำเนินโครงการเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตั้งแต่เริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการ

(7) ระยะเวลาการดำเนินโครงการ กำหนดขอบเขตเวลา ระยะเวลาตั้งแต่เริ่มต้นโครงการจนปิดโครงการ

(8) พื้นที่ดำเนินการ กำหนดขอบเขตทางกายภาพ พื้นที่ดำเนินการซึ่งอาจจะมีมากกว่า 1 พื้นที่ในจังหวัด อำเภอ

(9) ผู้รับผิดชอบโครงการ ระบุชื่อผู้รับผิดชอบ โครงการหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ

(10) งบประมาณ เป็นประมาณการค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นของโครงการ ซึ่งควรจําแนกรายการค่าใช้จ่ายได้อย่างชัดเจน

(11) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เมื่อโครงการนี้เสร็จสิ้นแล้ว หากไม่มีอุปสรรคปัญหาใด ๆ สิ่งที่น่าจะเกิดขึ้นคืออะไร และผลกระทบควรจะเป็นประการใด

(12) การประเมินผล ระบุแนวทางการติดตามประเมินผลควรทำอย่างไร ในระยะเวลาใด และใช้วิธีการอย่างไรจึงจะเหมาะสม

2.1.14 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

1) ความหมายการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาคนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มีประสิทธิภาพยิ่ง ๆ ขึ้น (วชิรวัชร งามละม่อม, 2558)

2) กระบวนการมีส่วนร่วม

แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมจากระบบตามแนวคิดของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1980) จะเห็นว่า มีความเป็นระบบในเรื่องของประเด็นสำคัญ โดยเขาได้มีการนำเอากระบวนการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการทั้งหลายมาประมวลเป็นแนวคิดหลัก และได้จําแนกรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารการงานและการประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

3) ประเภทการมีส่วนร่วม

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2553) ได้กล่าวถึงประเภทของการมีส่วนร่วม โดยสามารถจำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

3.1) การมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมในการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมโดยตรง เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการ มักจะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในรูปของกรรมการที่ปรึกษาที่ให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ เพราะกิจกรรมบางอย่างอาจมีอุปสรรค ไม่สามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงจำเป็นต้องให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อให้ผลการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับแก่กันทั่วไปหรือเกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมโดยตรงจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ว่า เป็นการร่วมอย่างเป็นทางการและมักทำเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คำสั่งแต่งตั้ง หนังสือเชิญประชุม บันทึกการประชุม เป็นต้น

3.2) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม การมีส่วนร่วมโดยอ้อมเป็นเรื่องของการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้ร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการบริหาร แต่เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายเท่านั้น เช่น การบริจาคเงิน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เข้าช่วยสมทบ ไม่ได้เข้าร่วมประชุมแต่ยินดีร่วมมือ เป็นต้น

4) ลักษณะการมีส่วนร่วม

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และพรรณทิพย์ เพชรมาก (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไว้ใน เอกสารประกอบการสอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมืองและชนบท โดยได้ข้อสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 6 ลักษณะ ได้แก่

4.1) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมแบบนี้ ประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึง

รายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

4.2) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่มี การจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการ โครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังเป็นช่องทางการกระจาย ข่าวสารข้อมูลไปยังประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจ และเพื่อให้มีการให้ ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกการตัดสินใจ

4.3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับ โครงการหรือกิจกรรมและผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ใช้เวที สาธารณะในการทำความเข้าใจ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายวิธีการ เช่น การประชุม ระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (Technical Meeting)

4.4) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงาน ที่เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังของผู้ ที่มีส่วนได้และส่วนเสียของโครงการ การประชาคมและคณะกรรมการจัดประชุมจะต้องมี องค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และมี การแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบอย่างชัดเจน

4.5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการ มีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการ โดยการเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการที่มีอำนาจการตัดสินใจ

4.6) การใช้กลไกทางกฎหมายรูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยตรงในเชิงการป้องกันและแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของ ตนเองอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้หลักเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลาย ประการ และประชาชนสามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปแบบของปัจเจกหรือในรูปแบบ กลุ่ม องค์กร ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

5) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับ การศึกษา ประสบการณ์ต่าง ๆ 2) ปัจจัยด้านชุมชน ได้แก่ ชุมชนให้การสนับสนุนและเปิดโอกาส ให้มีส่วนร่วม เลือกให้เป็นตัวแทน ชุมชนมีความสามัคคี และมีกลุ่มต่าง ๆ ที่สนับสนุนผลักดันการ

มีส่วนร่วม 3) ปัจจัยด้านองค์การ ได้แก่ บรรยากาศองค์กร การติดต่อสื่อสาร กฎระเบียบ การเอาใจใส่กระตือรือร้นในการแก้ปัญหา มีประชาพิจารณาประชาคม 4) ปัจจัยด้านทัศนคติ ได้แก่ เจตคติต่อการมีส่วนร่วม และแรงจูงใจในการทำงาน (วชิรวัชร งามละม่อม, 2558)

2.1.15 กลยุทธ์การเพิ่มขีดความสามารถ

การเพิ่มขีดความสามารถ (enhance the ability) หมายถึง กระบวนการที่ทำให้บุคคล องค์กร สถาบัน และสังคมได้พัฒนาความสามารถ (ทั้งโดยบุคคลหรือร่วมกัน) ในการปฏิบัติหน้าที่ที่จะแก้ปัญหา รวมทั้งกำหนดและดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ ทั้งนี้ มีองค์ประกอบที่สำคัญ สามประการ (วิจารณ์ พานิช, 2555 อ้างจาก สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP)) คือ ประการที่หนึ่ง การพัฒนาขีดความสามารถเป็นกระบวนการเรียนรู้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่กิจกรรมที่ดำเนินการครั้งเดียวสำเร็จ ประการที่สอง เป็นกระบวนการที่เน้นการใช้และการเสริมสร้างพลังของทั้งบุคคล องค์กร และเครือข่าย และ ประการที่สาม ต้องมีการพิจารณาดำเนินการอย่างเป็นระบบในการจัดทำยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาขีดความสามารถ

โดยกลยุทธ์การเพิ่มขีดความสามารถ อาจมองในภาพของแนวคิดเกี่ยวกับ Competency เกี่ยวกับทักษะหรือความสามารถ (Skill) ความรู้ (Knowledge) และคุณลักษณะเฉพาะของบุคคล (Personal Characteristic of Attributes) ที่มีผลต่อพฤติกรรม (Behavior) ที่จำเป็น และ ผลก็คือทำให้บุคคลนั้นปฏิบัติงานในความรับผิดชอบของตนได้ดีที่สุดสามารถแบ่งออกตามประเภทต่าง ๆ (ทีมงานสถาบันฝึกอบรมเอ็นเทรนนิ่ง, 2556) ได้แก่

1) ขีดความสามารถหลัก (Core Competency) ขีดความสามารถชนิดนี้จะถูกกำหนดจากวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายหลัก หรือกลยุทธ์ขององค์กร ซึ่งบุคคลจะแสดงออกถึงพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ความเชื่อ และอุปนิสัยของคนในองค์กรโดยรวม พนักงานทุกคนในองค์กรที่มีขีดความสามารถประเภทนี้จะมีส่วนที่จะช่วยสนับสนุนให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ได้ ยกตัวอย่าง เช่น องค์กรกำหนดวิสัยทัศน์เอาไว้ว่าจะต้องเป็นองค์กรที่เป็นเลิศ ในด้านการให้บริการทั้งในด้านจำหน่าย ระบบปฏิบัติการ ระบบบริการลูกค้า ด้านการดูแลพนักงาน การเงิน

ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์จะต้องหาวิธีดำเนินการจัดทำขีดความสามารถหลักของพนักงานเพื่อกำหนดให้พนักงานทุกคนขีดความสามารถหลัก ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และวัฒนธรรม องค์กรดังกล่าวข้างต้น เช่น การพัฒนาพนักงานในด้านความรู้และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

พัฒนาในด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความมุ่งมั่นในการให้บริการให้ไปสู่ความเป็นเลิศ
ความเป็นเลิศในการให้บริการ และการทำงานเป็นทีม เป็นต้น

2) จิตความสามารถด้านการบริหาร (Managerial Competency) คือ ความรู้
ความสามารถด้านการบริหารจัดการ โดยจะแตกต่างกันตามบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบ
(Role-Based) ตามตำแหน่งทางการบริหารงานที่รับผิดชอบ ซึ่งบุคลากรในองค์กรทุกคนจำเป็นต้องมี
เพื่อให้งานสำเร็จและต้องสอดคล้องกับแผนกลยุทธ์ วิสัยทัศน์ พันธกิจขององค์กร เช่น
การวางแผนการทำงาน การกำหนดเป้าหมาย การบริหารการเปลี่ยนแปลง การทำงานเป็นทีม
การติดต่อสื่อสาร การแก้ปัญหาและตัดสินใจ ภาวะผู้นำ ความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

3) จิตความสามารถตามตำแหน่งหน้าที่ (Functional Competency) คือ ความรู้
ความสามารถในงานซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของงานต่าง ๆ (Job – Based) เป็นจิตความสามารถ
เฉพาะบุคคลซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ พฤติกรรม และคุณลักษณะของบุคคลที่เกิดขึ้น
จริงตามหน้าที่หรืองานที่รับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย แม้ว่าหน้าที่งานเหมือนกันไม่จำเป็นว่าคนที่
ปฏิบัติงานในหน้าที่นั้นจะต้องมีความสามารถเหมือนกัน เช่น ตำแหน่งวิศวกรไฟฟ้า ควรต้องมี
ความรู้ทางด้านวิศวกรรม นักบัญชี ควรต้องมีความรู้ทางการบัญชี เป็นต้น

4) ความสามารถที่มาจากคุณลักษณะส่วนบุคคล (Personal attribute) เป็นทักษะ
ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะส่วนที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล เช่น แรงจูงใจ ทักษะคิด ที่อาจส่งผล
กระทบต่อทัศนคติต่อการทำงานและประสิทธิภาพการทำงาน

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กาญจนา อาสนะคงอยู่ และเอกชัย โกมล (2557) การวิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์
ความรู้ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก ข้อมูลเชิง
ประวัติศาสตร์ เชิงเศรษฐกิจและสังคม สภาพแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม และเสนอ
แนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนโยบาย ด้านวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดประชากรเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 16 คน ประกอบด้วย กลุ่ม
นักวิชาการ 6 คน กลุ่มนักธุรกิจ 4 คน กลุ่มนักบริหาร 6 คน เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถาม
สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำแนวคิดมาสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งใช้กับการ
พัฒนาจังหวัดพิษณุโลกสู่การพัฒนาเป็นเมืองศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย ประกอบด้วย ส่วนที่
1. แบบสัมภาษณ์เจาะลึกเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของจังหวัดพิษณุโลก ส่วนที่ 2. แบบสัมภาษณ์แบบ
มีส่วนร่วมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดพิษณุโลก การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองใช้
แบบสอบถาม ถามถึงภูมิหลัง ทัศนคติแนวความคิดความเชื่อ ประสบการณ์ และความรู้สึกรู้สึกของผู้ให้

ข้อมูลหลัก ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกให้ข้อมูลหลัก (Key informant) โดยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) (Strauss and Corbin, 1991, pp.176-193) โดยการเลือกจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาใช้บรรยายและรูปแบบของตาราง พบว่า องค์ความรู้ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรม พบว่า เทศบาลนครพิษณุโลก มีการกิจและบทบาทในการให้บริการสาธารณะ และพัฒนาท้องถิ่นให้ตอบสนองความต้องการของประชาชน การดำเนินการบริหารเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน มากำหนดโครงการแนวทางร่วมกันในการพัฒนาพิษณุโลก โดยสร้างภาคีการพัฒนาระหว่างองค์กรท้องถิ่น ประชาคมเมือง และภาคเอกชน อีกทั้งเน้นหลักการบริหารจัดการที่ดี จากผลการพัฒนาเทศบาลนครพิษณุโลก ในระยะเวลาที่ผ่านมาเทศบาลฯ ได้มีการนำแผนงานโครงการไปสู่การปฏิบัติในภาพรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยสามารถสรุปภาพรวมแบ่งเป็นตามยุทธศาสตร์ แผนงานและโครงการต่าง ๆ ในมิติทางวัฒนธรรม ปรากฏเป็นยุทธศาสตร์ 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ขยายระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์และการจราจร ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยกระดับการให้บริการสาธารณะหลักประกันสุขภาพและการบริการยุทธศาสตร์ที่ 3 ขยายแหล่งการเรียนรู้ยกระดับคุณภาพการศึกษา วัฒนธรรมและทรัพย์สินทางปัญญายุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี สร้างจิตสำนึกตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยุทธศาสตร์ที่ 5 ขยายการพัฒนาทุนทางสังคมการสร้างอาชีพและสวัสดิการให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยุทธศาสตร์ที่ 6 พัฒนาระบบการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล การพัฒนาบุคลากรและระบบเพื่อการบริหารที่ดี

แนวทางในการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงนโยบาย ด้านวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก พบว่าการวางบทบาทของภารกิจด้านศิลปะและวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลกให้สอดคล้องกับศักยภาพและบทบาทของวิถีชีวิต ประกอบด้วยภาคีที่เกี่ยวข้องทางด้านศิลปกรรมร่วมสมัย การมีส่วนร่วมในการวางรากฐานการพัฒนา การมีระบบบริหารจัดการที่ดีในทุกกระดับ มีการใช้ศักยภาพด้านเอกลักษณ์ของศิลปะและวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นฐานในการผลิต และบริการเพื่อเตรียมพัฒนาจังหวัด

กรวรรณ สังขกร (2556) ศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพชุมชนเมืองเชียงใหม่สร้างสรรค์มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ที่สนับสนุนเมืองวัฒนธรรมสร้างสรรค์ ศึกษาหาแนวทางการจัดการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อสนับสนุนเมืองวัฒนธรรมสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และจัดทำแผนการบริหารจัดการชุมชนสร้างสรรค์เพื่อสนับสนุนเมืองวัฒนธรรมสร้างสรรค์ โดยการคัดเลือกชุมชนที่มีศักยภาพและมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมในกระบวนการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นพื้นที่นำร่องในการศึกษา และสำรวจ

ลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ หัตถกรรม ศิลปะพื้นบ้าน และศักยภาพในการส่งเสริมภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อสนับสนุนเมืองวัฒนธรรม สร้างสรรค์ เพื่อที่จะได้ผลการศึกษาซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน และยังสามารถเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาศักยภาพชุมชนเมืองเชียงใหม่อื่น ๆ ต่อไป ผลการศึกษาจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเวียงเชียงใหม่ พบว่า มีชุมชนในเวียงเก่า 13 ชุมชน คือ ชุมชนวัดลุ่มช้าง ชุมชนวัดเชียงมั่น ชุมชนวัดพวกแต่ม ชุมชนวัดบ้านปิง ชุมชนควรคำม้าสามัคคี ชุมชนวัดพันอ้น ชุมชนวัดทรายมูลเมือง ชุมชนวัดผ้าขาว ชุมชนวัดหมื่นตุม ชุมชนวัดช้างแต่ม ชุมชน 5 ธันวา และชุมชนทิพย์เนตร ซึ่งเป็นการจัดตั้งตามพื้นฐานทางการเมืองท้องถิ่น

จากการสำรวจศักยภาพของชุมชนเวียงเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนลุ่มช้าง เป็นชุมชนที่มีนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีที่พักอาศัยประเภท เกสต์เฮาส์ โรงแรมเล็ก ๆ เกิดขึ้นในช่วง 4-5 ปีให้หลังมากมาย รวมทั้งสถานประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวทั้งทางตรง อาทิ บริษัททัวร์ บริษัทรถเช่า ร้านอาหาร ผับ บาร์ และทางอ้อม เช่น ร้านซักอบรีด ร้านนวดแผนโบราณ สปา เป็นต้น ซึ่งชุมชนลุ่มช้างเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีมาแต่ดั้งเดิม มีภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาช้านานที่เห็นได้ชัด ได้แก่ ด้านศิลปะพื้นบ้าน คนตรีพื้นเมือง และยังมีควมพยายามที่จะอนุรักษ์ รักษาศิลปะพื้นบ้านนี้ไว้ โดยเจ้าอาวาส วัดลุ่มช้าง นอกจากนี้ ชุมชนลุ่มช้างยังเป็นที่ตั้งของ “กาดหมั้ว กาดเมือง” เมื่อคนในชุมชน ต้องการที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง จึงมีความคิดที่จะจัดกิจกรรม ซึ่งถือเป็นตัวแทนของความสามัคคีของชุมชนเมืองเชียงใหม่ ซึ่งจากการประชุมร่วมกันหลายครั้ง จึงมีแนวคิดที่จะจัดกิจกรรม “กาดหมั้ว กาดเมือง” ขึ้น ณ ตลาดมิ่งเมือง ในชุมชนลุ่มช้าง โดยจัดเป็นประจำทุกวันอาทิตย์ ในช่วงเวลาครึ่งวันเช้า เพื่อการฟื้นฟูวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นของเมืองเชียงใหม่ โดยให้พ่อค้าแม่ค้าซึ่งเป็นตัวแทนจากชุมชนในเขตเวียงเก่าเมืองเชียงใหม่แต่ละชุมชน นำสินค้าของดีของพื้นเมืองในชุมชนมาจัดวางขาย โดยให้ทุกคนแต่งกายพื้นเมือง ภาชนะบรรจุอาหารควรใช้วัสดุธรรมชาติหรือวัสดุที่ย่อยสลายง่าย จัดให้มีกิจกรรมการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมที่มาจากคนในชุมชน หรือเยาวชนในชุมชน มีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติ ตลาด ประวัติชุมชนในเขตเวียงเก่า และเรื่องราวการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งของภาคประชาชน ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์วิถีชีวิตและมรดกทางวัฒนธรรมของคนเมือง

ขัตติยา กลัญทะปกรณ์ (2558) ได้จัดทำโครงการ “แผนกลยุทธ์การเพิ่มขีดความสามารถ ด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้กรอบประชาคมอาเซียน” การวิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรเด็กและเยาวชนของชุมชน พร้อมกับศึกษาศักยภาพขององค์กรเด็กและเยาวชนของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้กรอบ

ประชาคมอาเซียน โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและสนับสนุนด้วยการวิเคราะห์เชิงปริมาณจากข้อมูลปฐมภูมิขององค์กรชุมชนที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ จำนวน 1 อำเภอ รวมทั้งสิ้น 11 ชุมชน อาศัยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) วิเคราะห์ศักยภาพด้วย SWOT analysis อภิปรายผลด้วยสถิติอย่างง่าย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อแสดงให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบ รวมถึงศักยภาพขององค์กรเด็กและเยาวชนของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้กรอบประชาคมอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับองค์กรเด็กและเยาวชนของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ คือ เด็กและเยาวชนในจังหวัดเชียงใหม่ มีพฤติกรรมตามค่านิยมและอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อาจเกิดพฤติกรรมผิดเพี้ยนจากความเป็นสังคมไทย หากเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การศึกษาศักยภาพขององค์กรเด็กและเยาวชนของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้กรอบประชาคมอาเซียน ผลการวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในหน่วยงานพบว่า มีจุดแข็งคือ ผู้บริหารองค์กรชุมชนมีวิสัยทัศน์ในด้านเด็กและเยาวชนและมีเจ้าหน้าที่ที่ชื่นชอบด้านองค์กรเด็กและเยาวชนโดยตรง แต่ยังคงมีจุดอ่อนคือ บุคลากรและงบประมาณมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการดำเนินงาน ผลการวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกหน่วยงานพบว่า มีโอกาสที่สำคัญคือ มีกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนที่มีจิตอาสาร่วมทำกิจกรรมเพื่อสังคม สถานศึกษาต่าง ๆ ได้ให้โอกาสเด็กและเยาวชนร่วมกิจกรรมเป็นประจำ แต่ยังคงพบอุปสรรคอยู่บ้างคือ ภาวะการเมืองไม่มีเสถียรภาพแน่นอน ทำให้การทำงานขาดความต่อเนื่อง

จากศักยภาพขององค์กรเด็กและเยาวชนของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ดังกล่าวสามารถนำมาสร้างเป็นกลยุทธ์ในการเพิ่มขีดความสามารถในกรอบประชาคมอาเซียนได้ จำนวน 2 กลยุทธ์ ได้แก่ 1) กลยุทธ์พลิกฟื้นคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสร้างเด็กและเยาวชนให้สามารถปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่ขององค์กร และ 2) กลยุทธ์เชิงรุกคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างองค์กรและสภาเด็กและเยาวชน ซึ่งการวิจัยในระยะต่อไปควรที่จะศึกษาผลกระทบของอาเซียนที่มีต่อชุมชนท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ ด้านองค์กรเด็กและเยาวชนของทุกชุมชนทั้ง 210 ชุมชน ในจังหวัดเชียงใหม่ หลังจากนั้นทำการคัดเลือกชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนต่อองค์กรเด็กและเยาวชนเพื่อนำมาเป็นตัวแทนของชุมชนในการวางแผนการกำหนดแผนกลยุทธ์การเพิ่มขีดความสามารถด้านองค์กรเด็กและเยาวชนของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ และควรบูรณาการการทำงานกับชุมชนนอกจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายของการขยายผลการวิจัยให้เกิดประโยชน์ของการนำไปใช้ให้มากขึ้น รวมถึงการวางแผนกลยุทธ์ร่วมกับชุมชนในประเทศอาเซียนทั้ง 9 ประเทศ เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันมากที่สุด

ศิริประภา แก้วอุดม (2553) ได้ทำการศึกษาทางเลือกกลยุทธ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนย่านตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เสนอวิสัยทัศน์ การกิจของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวย่านตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา 2) วิเคราะห์ปัจจัยภายนอกและภายในที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนย่านตลาด บ้านใหม่ และ 3) เสนอทางเลือกกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ย่านตลาดบ้านใหม่ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า วิสัยทัศน์ของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ย่านตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา คือ “ตลาดบ้านใหม่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน เป็นพิพิธภัณฑ์แห่งชีวิตที่รักษาเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน ไทย-จีน สืบทอด ประเพณีท้องถิ่นและเป็นแหล่งอาหารอร่อยของเมืองแปดริ้ว” และภารกิจ 6 ประการ ได้แก่ 1. อนุรักษ์สถาปัตยกรรมอาหารตลาดโบราณและสืบสานวิถีการดำเนินชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน 2. ส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการย่านตลาดบ้านใหม่ทุกด้าน และปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิดแก่เยาวชนในท้องถิ่น 3. พัฒนาคุณภาพสินค้าอย่างต่อเนื่อง 4. สร้างเสริมความสามัคคีภายในชุมชนและอริยาศัยไมตรีที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยว 5. พัฒนาคณะกรรมการและสมาชิกชมรมรักษาด้านบ้านใหม่ให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการการท่องเที่ยวตลาดโบราณริมน้ำอย่างยั่งยืน และ 6. ส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนและแม่น้ำบางปะกง ปัจจัยภายในที่สำคัญ 1) ปัจจัยด้านการจัดการชุมชน 2) ปัจจัยด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านบริการการท่องเที่ยว 4) ปัจจัยด้านการตลาดท่องเที่ยว ปัจจัยภายนอกที่สำคัญ 1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและราคาน้ำมัน 2) ปัจจัยด้านนโยบายภาครัฐในการสนับสนุนชุมชนและการท่องเที่ยวชุมชน 3) ปัจจัยด้านการท่องเที่ยวของภาคเอกชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา 4) ปัจจัยด้านสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดฉะเชิงเทราบริเวณใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยว 5) ปัจจัยด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวภายในประเทศ 6) ปัจจัยด้านที่ตั้งและการคมนาคมของจังหวัดฉะเชิงเทรา 7) ปัจจัยด้านสื่อมวลชน 8) ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยวตลาดโบราณริมน้ำอื่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา ทางเลือกกลยุทธ์มีทั้งหมด 2 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์ตลาดบ้านใหม่อาหารอร่อย 2) กลยุทธ์ตลาดบ้านใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมีกลยุทธ์ที่สำคัญที่สุด คือ กลยุทธ์ที่สอดคล้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนย่านตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา คือ กลยุทธ์ตลาดบ้านใหม่อาหารอร่อย และกลยุทธ์ตลาดบ้านใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้